

Fazekas István – Toma Katalin

ADALÉKOK IFJÚ LAZARUS HENCKEL TIROLI TARTÓZKODÁSÁHOZ

Ifjú Lazarus Henckel von Donnersmarck (1573–1664) alakja sokáig apja, idősebb Lazarus Henckel (1550–1624), a nagy vagyonszerző árnyékában bújt meg. Ha említésre is került személye, legfeljebb apjával összehasonlításban, rá nézve hátrányos módon emlékeztek meg róla. Így volt ez Josef Kallbrunner cikkében is, aki röviden érintette a fiú pénzügyi tevékenységét, de nem sok elismerő szót tudott róla papírra vetni. Míg az apa üzletei szerencsésnek bizonyultak, addig a fiú vállalkozásai nem hozták meg a várt hasznot, sőt apjának kellett segítségére sietni egy rosszul sikerült 400 000 Ft-os ügylet elsimítása végett.¹ A negatív megítélés azonban azért sem jogos, mert a család története szempontjából több fontos dolog is nevéhez fűződik, pl. a család számára az arisztokrácia világába való végleges belépést jelentő hatalmas felső-sziléziai uradalmak, Oderberg-Beuthen megszerzése. A vállalkozás ugyan még apja életében kezdődött (1603), de már ifjabb Lazarus idejében fejeződött be (1629). Ezen túl a bárói (1626), majd a grófi cím megszerzése is neki köszönhető (1651, 1661).²

Az utóbbi évek irodalomtörténeti kutatásai új megvilágításba helyezték alakját, Kesperű Bálint és Schaffer Andrea kutatásaiból jelentős irodalompártoló, mecénás képe bontakozik ki, aki igen érzékenyen reagált a kor irodalmi áramlataira. Felekezeti határok felettiségét mutatja kapcsolata a kor jelentős jezsuita tudósával,

¹ Josef KALLBRUNNER, *Lazarus Henckel von Donnersmarck*, Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, 24(1931), 142–156, különösen 155. – Kallbrunner cikkében megemlékezik Guidotto von Donnersmarck herceg megbízásáról. Úgy tűnik, hogy a herceg az 1920-as években nagyszabású családtörténet megíratására készült, amelynek alapjául széleskörű levéltári kutatás szolgált. A bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban a gyűjtést Oskar Schmid (1890–1942) levéltáros végezte. Sajnos a vállalkozásból nem maradt semmi. Úgy tűnik, hogy az összegyűjtött anyag a II. világháború harcainak áldozatul esett.

² *Schlesien*, Hg. von Hugo WECZERKA, Stuttgart, 1977 (Handbuch der historischen Stätten), 21. – Fridolin DOERR, *Henckel von Donnersmarck*, Adler, NF 18(1908), 206–241, különösen 234–238. – Lásd még a család leszármazását visszaadó nagyalakú családfa adatait: *Ein Leitfaden zur Familiengeschichte, zusammengestellt von Leo Amadaeus Henckel v. D. Julii 1883*. – A bárói és a grófi cím ügyére alább visszatérünk.

Athanasius Kircherrel.³ Ifjabb Lazarus számára nem adatott nyugalmas öregkor, hatalmas uradalmi bevételeinek maradéktalan élvezése. A harmincéves háború utolsó szakaszának harcai ismételten elérték Sziléziát, a térséget érő sorozatos svéd támadások (1639–1648) arra kényszerítették őt, hogy elhagyja birtokait. Élete utolsó szakasza több helyszínen játszódott le. A hagyomány szerint előbb nővérénél tartózkodott Nagyszombatban, majd Itáliába utazott tovább, ezen utazása során álnevet is viselt. Ezt követően Tirolban bukkant fel, hogy élete utolsó néhány évére visszatérjen Sziléziába. Életének utolsó szakasza, az 1641–1664 közötti évek nagyon kevésbé adatolhatók.⁴ Mivel a családi levéltár a II. világháború harcai során Sziléziában elpusztult, az erre vonatkozó adatok csak fáradságos kutatómunkával és némi szerencsével gyűjthetők. E tekintetben a közismerten iratgazdag innsbrucki levéltár legalább tiroli tartózkodását illetően nyújt néhány támpontot, beadványai pedig arra nézve is magyarázatul szolgálnak, ugyan mit is keresett a buzgó evangélikus Henckel a katolikus innsbrucki udvarban.

Az eddig ismert dokumentumok azt mutatják, hogy Lazarus Henckel 1646 őszén bukkanhatott fel Innsbruckban, egyik kérelme hátán ugyanis ügykezelési feljegyzésként az 1646. szeptember 25-i dátum áll, ami azt jelenti, hogy a szupplikációnak mindenképpen ezen dátum előtt kellett keletkeznie, hiszen ezen a napon már a Felső-Ausztriai Kamara elnöke vagy egyik tanácsosa tartotta kezében.⁵ Henckel beadványa azért is tarthat számot a kutatás érdeklődésére, mert fényt vet arra a kapcsolatra, amely a Habsburg-család tiroli ágához fűzte tanulmányunk főhősét. A tiroli ág és ifjabb Lazarus Henckel közötti kapcsolat még Ferdinand Karl főherceg (1628–1662, uralkodik 1646–1662) apja, Lipót főherceg (1586–1632, uralkodik 1619–1632) idejére megy vissza, egész pontosan a viharos 1610–1611-es

³ Bálint KESERÜ, *Ein oberschlesischer Spiritualistenkreis um Lazarus Henckel den Jüngerem. Fragen und Hypothesen = Oberschlesische Dichter und Gelehrte vom Humanismus bis zum Barock*, Hg. von Gerhard KOSELLECK, Bielefeld, 2000, 281–292. – Andrea SCHAFFER, *Briefe an und von Lazar Henckel d.J. bzw. an seinen Sohn Elias* = uo., 293–310. – továbbá: KESERÜ Bálint, *Irodalompartoló és muzikus: ifjabb Lazarus Henckel = A Stollwerk*, Bp., 2008, 7–9.

⁴ A kevés adat közé tartozik az a Henckel-beadvány, amely 1642. január 22-én került az Udvari Kamara előterjesztései között az uralkodó elé, ekkor Henckel az után a 7500 Ft után folyamodott, amelyet Johann Renner volt erdélyi fizetőmester engedélyezett neki még 1618-ban. Renner a kor bevett gyakorlata szerint átengedte (azaz valószínűleg csekélyebb összegért eladta?) Henckelnek zsoldhátralékát. Az uralkodó végül engedélyezte az összegnek a nedelici főharmincadból történő kifizetését. Sajnos a kamarai előterjesztéshez becsatolt két Henckel-folyamodvány és az ügyben keletkezett egyéb iratok nem árulnak el semmit a folyamodó tartózkodási helyéről, aktuális életkörülményeiről, csupán annyi derül ki, hogy az ügyben egy bizonyos Laurentius Motsch (Mochs) Henckel sollicitatora, akit a Magyar Kamara ajánl az Udvari Kamara figyelmébe. Valószínű, hogy Henckel ekkor Pozsonyban vagy Nagyszombatban tartózkodik. Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofffinanz Ungarn, rote Nummer 165. Konv. 1642. január, fol. 60–84. – A kifizetés egyébként nem történt meg, mert Lazarus Henckel 1654 őszén újra kérelmezte az összeget. Uo. rote Nummer 194. Konv. 1654. október, fol. 111–112.

⁵ Henckel eredeti beadványa, melléklet az Felső-Ausztriai Kamara Ferdinand Karl főherceghez intézett feliratához, 1647. február 9. Tiroler Landesarchiv [továbbiakban TLA] Geheimer Rat, Aktenserie, Einlauf Kt. 187. „9. Februarii 1647.” (sine fol.)

évekre, amikor Lipót még passzai püspök korában Rudolf császár oldalán II. Mátyás magyar király (és közvetve a későbbi II. Ferdinánd) ellenében belebonyolódott a Habsburg-testvérek viszályába. Az akció meglehetősen balul sült el, a Lipót által felfogadott, fizetetlen zsoldosok ugyanis Felső-Ausztriába vonultak, majd Rudolf „védelmére” Csehország felé vették az irányt, 1610 februárjában elfoglalták és felprédálták Prága egy részét, az ún. Kleine Seitét, és csak nagy nehezen sikerült őket a városból eltávolítani, nem utolsósorban Mátyás csapatai közeledésének hírére. A szerencsétlen ügy végül Rudolf cseh trónról való lemondásához vezetett.⁶

A beadvány szerint az 1610-es események részesévé vált ifjabb Lazarus is, részben 50000 talléros kölcsönrel segítette ki a megszorult főherceg-püspököt, részben a megvadult katonák felprédálták prágai javait, a végén pedig a cseh rendek Henckelt ráadásul proskribálták. Most [tehát 1646 szeptemberében] szorult helyzetben folyamodik az uralkodóhoz, szeretne valamilyen formában (készpénz, birtokadomány, járadék) pénzéhez jutni,⁷ annál is inkább, mert családjával, gyermekeivel és unokáival egyetemben földönfutó lett 71 éves korára. A svéd ellenség minden sziléziai birtokát elfoglalta, már harmadjára égetik fel Oderberget, Beutent, Tarnovitzot, Neudecket, St. Georgenberget. A birtokokat már Mansfeld és a Weimari Bernát csapatai is pusztították, és semmifajta jövedelmet nem húz belőlük.

Az első beadványnak nem lévén foganatja, négy hónap múlva újabb kérelemmel próbálkozott, amely nyomán 1647. február 9-én a Kamara intézkedett, és Ferdinand Karl elé terjesztette az ügyet azzal, hogy nem javasolja a kölcsön megtérítését, mivel birodalmi ügyről (!) van szó, legfeljebb egy kis összegű segílyt kapjon a folyamodó.⁸ Újabb egy hónap múlva, 1647. március 15-én az uralkodói döntés ebben a szellemben született meg, az ügyet birodalmi ügynek minősítve elutasította a kérelmet.⁹ A döntés logikája a mai olvasó számára azért is furcsa, mert lényegében a Habsburg-ház azon ágával akarja a költséget kifizettetni, amely ellen a fellépés irányult, hisz ha II. Mátyás megbukik, az II. Ferdinánd ágának, a stájer ágának a kiiktatását is jelentette volna.

A Felső-Ausztriai Kamara és az uralkodó mellett működő tanácsadó testület, a Titkos Tanács iratanyaga szerint Lazarus Henckel nem csüggedt el az elutasító válasz nyomán, hanem a következő években több alkalommal ismételte meg kérelmét, valószínű, hogy szorult anyagi helyzete kényszerítette erre. 1648–1650 között benyújtott kérelmei eredményeképpen 1000 tallér segílyhez jutott, de a Ka-

⁶ Franz KRONES, *Handbuch der Geschichte Österreichs*, I–V, Berlin, 1876–1879. III. 378–382.

⁷ Egy Lipót főherceg iratai közé sorolt év nélküli folyamodvány azt mutatja, hogy Henckel már 1632 előtt legalább egy alkalommal kísérletet tett, hogy kölcsönét visszakapja és kártérítéshez jusson. TLA Alphabetisches Leopoldinum I/474.

⁸ A Felső-Ausztriai Kamara idézett előterjesztése, TLA Geheimer Rat, Aktenserie, Einlauf Kt. 187. „9. Februarii 1647”.

⁹ Ferdinand Karl főherceg leirata a Felső-Ausztriai Kamarához, 1647. március 15. TLA Geheimer Rat, Kopialbücher, Ausgegangene Schriften, Bd. 68. 1647 fol. 130^v.

mara a jülich-bergi viszály nyomán nyújtott kölcsön elismerését következetesen visszautasította.¹⁰

Az elutasítások ellenére úgy tűnik, hogy az idős, világot látott Henckel képes volt magának megnyerni a fiatal, művészetek, főleg a színház és képzőművészetek iránt érzékeny Ferdinand Karl főherceg bizalmát.¹¹ Talán ez magyarázza, hogy Henckel hosszabb ideig maradt Innsbruckban, sőt helyet szerzett magának az innsbrucki udvarban, és egy idő után képes volt különböző uralkodói kegyekhez jutni. Ezek sorában különösen jelentősnek tekinthető grófi rangra emelése és kamarási kinevezése. 1651. július 29-én ugyanis Ferdinand Karl főherceg III. Frigyes császár tiroli hercegeknek adott 1453-as privilégiumára hivatkozva birodalmi grófi rangra emelte őt és családját.¹² Úgy tűnik, hogy Henckel nem bízott a főhercegi kegy széles körű elfogadottságában, ezért szupplikációt nyújtott be a főherceghez, hogy a császártól kérje grófi címe elismerését. Udvarbeli pozícióját mutatja, hogy kérelme 1651. október 10-én került bemutatásra és még aznap kelettel főhercegi ajánlás készült III. Ferdinándhoz a grófi cím megerősítése érdekében.¹³ Az uralkodói jóváhagyás azonban tíz évet váratott magára, csupán 1661. március 5-én került kiadásra. Ez a megerősítés azonban nem jelentett birodalmi grófságot, mert I. Lipót cseh királyi, morva örgrófi és sziléziai hercegi minőségében a Cseh Udvari Kancelárián át bocsátotta ki az oklevelet, és mint Fridolin Doerr írja, az oklevél fogalmazványa a Német-római Szent Birodalom mindenfajta említését gondosan kerülte.¹⁴

¹⁰ Erre vonatkozó levelezés: Ferdinand Karl főherceg leirata a Felső-Ausztriai Kamarához, 1648. január 11. TLA Geheimer Rat, Kopialbücher, Ausgegangenene Schriften Bd. 69. fol. 12^r., Ferdinand Karl ugyancsak a Felső-Ausztriai Kamarához, 1648. június 9. Uo. fol. 411^r., Ferdinand Karl a Felső-Ausztriai Kamarához, 1649. szeptember 28. Uo. Bd. 70. fol. 688^r–689^r., Ferdinand Karl a Felső-Ausztriai Kamarához, 1650. december 19. Uo. Bd. 72. 1650 fol. 153^v.

¹¹ Az eddig egyértelműen negatívan értékelt, tékozlónak tekintett Ferdinand Karl megítélésében éppen az utóbbi időben következett be változás. Lásd erre vonatkozólag a 2009 nyarán Ambrasban rendezett nagyszabású kiállítás tudományos igényű elkészített katalógusát: *Ferdinand Karl. Ein Sonnenkönig in Tirol*. Ausstellungskatalog des Kunsthistorischen Museums. Bearb. von Alfred AUER, Margot RAUCH, Veronika SANDBICHLER, Katharina SEIDL. Red. Veronika SANDBICHLER, Wien, 2009.

¹² DOERR, *i. m.*, 235.

¹³ Lazarus Henckel orig. beadványa Ferdinand Karl főherceghez (eredeti, német, hátán: „prae-sentatum den 10. October 1651). TLA Geheimer Rat, Aktenserie, Einlauf Kt. 211. Konv. „11. Oktober 1651” – Ferdinand Karl főherceg ajánlása Henckel számára III. Ferdinándhoz grófi címe megerősítése érdekében, amelyben így írt Henckelről: „Euer Kayserlicher Mayestät hab ich hiemit underthenigist anzufüegen nit umgehen wöllen, waßmassen ich den ain zeit lang sich alhie aufgehaltene Lazarusen Henkel, Freyherrn, wegen seiner vilen und hohen meriten unnd zumden aus hierzu mich bewogenen ursachen, in crafft der österreichischen privilegien habenden befuegnus in den grafen standt zuerheben, wie nit wenigen zu meinem camerer zu würdigen, und ime dessentwegen gewonliches diploma außfertigen zulassen. Wir wollen nun er graf Henkel nit zuzweifeln, disen ime von mir erthailten concession und begnadigung zugleich Euer Kayserlichen Mayestät khünigreichen und erblanden, auch allerseits canzleyen, auf yede begebenheit sollicher titulatur zugenüessen, also nominiert und darfür erkent und gehalten zuwerden, allermassen ohne daß obgedachte privilegien vermögen.” TLA Geheimer Rat, Kopialbücher, Ausgegangenene Schriften Bd. 73. 1651 fol. 1652^v.

¹⁴ DOERR, *i. m.*, 237.

További kutatások szükségesek annak eldöntéséhez, hogy a hosszú várakoztatás Henckel személyének szolgált, vagy inkább a tiroli herceg jogtalannak ítélt gyakorlatának.

Henckel helyzetének megerősödését mutatja, hogy a herceg grófi rangra emelésével együtt kamarási rangra is emelte (1651. július 29.), majd 1654. március 15-én valódi kamarásai közé sorolta. Ez utóbbinak nemcsak az a jelentősége, hogy egy viszonylag szűk, bizalmas kör tagjává lett, hanem az is, hogy fizetéssel, ugyanakkor azonban szolgálattal is járó hivatal volt.¹⁵ Igaz, a fizetésért meg kellett küzdeni, az anyagi gondokkal küzdő udvarnak szinte sohasem állt módjában azt időben kifizetni.¹⁶ A késedelem a külön anyagi forrásokkal csak korlátozott mértékben, vagy egyáltalában nem rendelkező Henckelnek komoly gondot jelentett. Bár 1652-ben 3000 Ft-os egyszeri kegyadományhoz jut, melynek kifizetésére a számadáskönyvek szerint 1653. február 17-én került sor, ez csupán átmeneti könnyebbséget jelenthetett számára.¹⁷ 1656-ban már azért kellett folyamodnia, hogy hitelezője, Johann Gerwickh kezébe fizessék ki elmaradt udvari járandóságát 1500 Ft összegben.¹⁸ Anyagi gondjai kényszeríthették rá, hogy 1657 folyamán újabb beadványt tegyen, amelyet azonban az egyre súlyosbodó anyagi gondokkal küzdő főherceg kerekperec elutasított, visszautalva a már kifizetett 3000 Ft-ra, és egyszer s mindenkorra kérte, hogy további kérelmekről kímélje meg őt.¹⁹ Ennek ellenére a Titkos Tanács és a Felső-Ausztriai Kamara 1661-es levelezésében megint csak egy Henckel-féle, ezúttal egy korábbi, még Lipót főherceg idejére visszamenő adósság kiegyenlítését sürgető beadvány bukkan fel, ezúttal 5000 Ft-ról van szó, igényét azonban ismét elutasítják.²⁰

¹⁵ Valódi kamarási kinevezésének dátuma egy 1655. július 31-i udvari fizetőmesterhez szóló főhercegi tudósításból derül ki: TLA Geheimer Rat, Kopialbücher, Ausgegangenene Schriften Bd. 78. fol. 673^v.

¹⁶ Ehhez kapcsolódóan több irat is keletkezett 1661-ben és 1662-ben: pl. a Titkos Tanács 1661. október 22-i előterjesztése, amely szerint Henckel folyamodott kamarási fizetéséért, ezt a pénzügyi reformintézkedések során az udvari fizetőmester hivatalától (Hofpfenningsmeisteramt) áttennék a kamarai fizetőhivatalhoz (Kammermeisteramt), amelyet az uralkodó 1661. december 16-án Firenzében kelt rendelkezésével jóvá is hagyott. TLA Geheimer Rat, Kopialbücher, Ausgegangenene Schriften Bd. 84. 1661. fol. 1060^v–1061^r. és uo. fol. 1202^v. – A döntéssel nem járt jól Henckel, mert a következő években a két hivatal egymásra mutogatott, ha fizetésre került a sor. 1662 tavaszán vissza akarta terhelteni járandóságát az udvari fizetőmesteri hivatalra, de az uralkodó nem járult hozzá (1662. április 18.). Uo. Bd. 85. 1662. fol. 185^v, fol. 277^v–278^r, fol. 298^r.

¹⁷ Titkos Tanács utasítása Johann Jakob Puchenberger kamarai tanácsoshoz 1652. július 3. TLA Geheimer Rat, Kopialbücher, Ausgegangenene Schriften Bd. 75. fol. 721^r. – A kifizetés elhúzódsát mutatja a főherceg 1652. december 17-én e tárgyban kelt újabb rendelkezése. Uo. fol. 1353^v–1354^r. A kifizetésre: TLA Oberösterreichische Kammer, Raitbücher, Bd. 184. fol. 330^r.

¹⁸ A Titkos Tanács utasítása a Felső-Ausztriai Kamara számára, 1656. február 7. Uo. Bd. 79. fol. 113^r. – E kötetben további, az előbbi kifizetésre vonatkozó levelezés található. Uo. fol. 245^v, 250^v, 433^v–434^r, 532^v–533^r, 1025^v.

¹⁹ Ferdinand Karl főherceg válasza Lazarus Henckel számára, 1657. június 24. TLA Geheimer Rat, Kopialbücher, Ausgegangenene Schriften Bd. 80. 1657. fol. 561^v.

²⁰ Titkos Tanács leirata a Felső-Ausztriai Kamarához, 1661. június 1. Uo. Bd. 84. fol. 527^v–528^r.

Henckel innsbrucki tartózkodását illetően nagyon sok kérdés merül még fel. Udvari életben játszott szerepéről, ha lehet erről beszélni, csupán egyetlen konkrétum áll rendelkezésre. David von Schönherr még 1875-ben tette közzé az 1653 farsangján, egész pontosan 1653. február 23-án rendezett álarcosbálon és szánkózás-szon részt vett személyek listáját. E szerint a király személyét „Herr Graf Lazarus Henkhl (Kämmerer)” alakította.²¹ Más források hiányában nehéz eldönteni, hogy a királyi méltóság udvaron belüli súlyát hivatott illusztrálni, vagy, ami szerintünk valószínűbb, egyszerűen annak volt köszönhető, hogy a maga hetven és egynéhány évével az udvartartás legidősebb és legtekintélyesebb megjelenésű tagja volt, s hozzá illett a legjobban a király szerepének eljátszása.

További tisztázásra vár második házasságának kérdése. A család leszármazásával behatóan foglalkozó, kiváló genealógus Fridolin Doerr nem találta a hölgyet sem az innsbrucki udvar udvartartás jegyzékeiben, sem a Piombino család genealógiai feljegyzéseiben.²² Az udvari számadáskötetek adatai alapján azonban sikerült beazonosítani őt: Leonora (vagy Eleonore) de Suarez Medici Anna főhercegnőnek, Ferdinánd Károly főherceg hitvesének a főudvarmesternője volt. Általában az ő aláírásával kerültek kifizetésre az udvartartás költségeiről szóló számlák. Sajnos, Henckellel való házasságára vonatkozóan nem került elő bizonyíték, és arra sincs adat, hogy a házasságkötés alkalmából Anna főhercegnő bármit is ajándékozott volna főudvarmesternőjének. Nagy a valószínűsége, hogy Leonora Suarez Anna főhercegnővel érkezett a tiroli udvarba. A számadáskönyvek alapján udvari jelenlétét 1659-ig lehet biztosan kimutatni.²³ Ha igaz a házasság ténye, Henckel főhercegi udvaron belüli helyzetét minden bizonnyal alaposan megszilárdította a frigy, és hitvese főudvarmesternői szerepköre magyarázattal szolgálhat arra, hogy miért is maradt Lazarus Henckel ilyen hosszú ideig Innsbruckban.

A Lazarus Henckel személyéhez kapcsolható utolsó irat 1662. április 11-ről maradt fent az innsbrucki levéltárban. Az 1663. év anyagában már nem találtunk rá vonatkozó forrásokat. Ennek alapján feltételezhető, hogy valamikor 1662. április 11. után, de valószínűsíthetően 1663 elején, Ferdinand Karl főherceg halála után (1662. december 30.) hagyta el Tirolt, és tért vissza sziléziai birtokaira. Ezt a feltételezést alátámasztja az a korabeli gyakorlat, hogy az uralkodó halálával udvartartása megszűnik, helyét a trónörökös udvartartása veszi át. Jelen esetben öccse Sigmund Franz (1630–1665) augsburgi és trentói püspök következett, akihez Henckelt valószínűleg semmiféle kapcsolat nem fűzte. A harmincéves háború már régen véget ért, az idős Henckel nyugodt szívvel térhetett vissza birtokaira.

²¹ David von SCHÖNHERR, *Gesammelte Schriften*, Bd. II. *Geschichte und Kulturgeschichte*, Innsbruck, 1902, 664–672. – Erre az értékes adalékra Keserü Bálint hívta fel a figyelmünket, amit ezúton is köszönünk.

²² DOERR, *i. m.*, 258.

²³ TLA Oberösterreichische Kammer, Raitbücher, Bd. 184. 1953. fol. 144–151. *Uo.* Bd. 185. 1654. fol. 164^v, 165^v, 338^r. *Uo.* Bd. 188. 1656. f. 22^v, 38^r. *Uo.* Bd. 189. 1657. fol. 170^v, Bd. 191. 1659. fol. 327^r.

ANGABEN ZUM AUFENTHALT LAZARUS HENCKELS D. J. IN TIROL

Die Geschichtsforschung widmete bis jetzt der Tätigkeit des Grafen Lazarus Henckel d. J. (1573–1664) wenig Aufmerksamkeit. Seine Karriere würde von der Gestalt seines Vaters, des großen Bankiers und Großhändlers Lazarus Henckel von Donnersmarck (1550–1624) überschattet. Deshalb wurde er als „verlorener Sohn“ des erfolgreichen Vaters betrachtet. Seine Leistungen im endgültigen Aufstieg der Familie Henckel in die Reihe der Aristokratie mit der Erwerbung der oberschlesischen Herrschaften Oderberg-Beuthen und des Barontitels (1626) sind auch nicht zu vernachlässigen.

Obwohl Lazarus Henckel ein langes Leben zuteil wurde, konnte er es nicht restlos genießen. In der letzten Periode (1639–1648) des Dreißigjährigen Krieges musste er seine schlesischen Güter verlassen. Der Tradition nach hielt er sich zuerst bei seiner Schwester in Tyrnau auf, reiste dann unter dem Pseudonym Baron Sankt Georgenberg nach Italien weiter, um 1646 tauchte er am Innsbrucker Hof auf, um schließlich für die letzten Jahre seines Lebens nach Schlesien zurückzukehren. Während die Vernichtung des Familienarchivs im zweiten Weltkrieg die Recherchen seiner Tätigkeit sehr erschwerte, kann sein Aufenthalt am Innsbrucker Hof des Erzherzogs Ferdinand Karl – dank dem an Quellenschriften reichen Tiroler Landesarchiv – besser datiert werden. Es konnte geklärt werden, dass die Verbindungen Lazarus Henckel d. J. zum Tiroler Hof auf ein Kreditgeschäft (1610/11) seines Vaters mit dem Erzherzog Leopold, dem Vater des Erzherzogs Ferdinand Karl, zurückgingen. Am Tiroler Hof kämpfte er aber nicht nur um sein Geld, sondern er genoss das prunkhafte Leben des Hofes des Erzherzogs. Hier wurde ihm der Grafentitel (1651) verliehen und er wurde im selben Jahr von Ferdinand Karl zum Kammerer (ab 1654 wirklicher Kammerer) ernannt. Einigen Angaben zufolge heiratete er Eleonore de Suarez, die Hofmeisterin der Erzherzogin Anna von Medici. Die bis heute noch nicht bewiesene Tatsache könnte erklären, weshalb er sich so lange am Tiroler Hof aufhielt. Das letzte, mit seinem Namen verbundene Dokument stammt vom 11. April 1661. Wahrscheinlich verließ er den Hof nach dem Tod des Erzherzogs (30. Dezember 1662).